

BÉNVNOWER a LIDJE aL FIESSE âS LINGAEDJES WALONS

LI SEMDI 30 DI MAY - WWW.FALW.BE

Foto Jean-Pierre Van Overmeire

LI RANTOELE

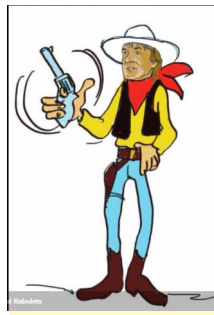
Limero 117 - ervinowe do tins 2026

Troemoetî di prôze nén racontrece (avou cwate pådjes di belès-letes), eplaidî pal RANTOELE, soce sins papîs k' a skepyî l' an 1996 come Soce nén rcwârlante.- Avou l' aspalaedje del Federâcion Walonreye-Brussele

Mwaisse sicrijheu : Lucyin Mahin. Eplaidêu responsåve : Pire Otjacques - rûe d' la Hète, 19, 6840 Li Tchesteu - Bureau de dépôt 6840 Neufchâteau.
Pris : 5€. Abounmint 1 an éndjoliike 5€, papî 20€, les deus 25€, etrindjir 30€, **d'aspalaedje 35€** - â conte IBAN **BE47 1036 0445 6780**, BIC GKCCBEBB.

Fotos às bouyotes po rire (Mâjhnî, Blawete et Goffart)

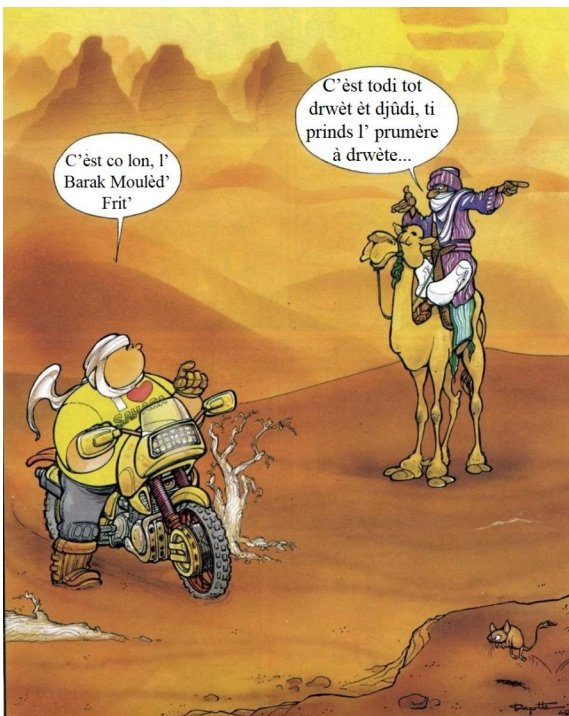

<== I vos va faleur bodjî ttafwait, mamjhele !

Dj'ê n' con'chance qu'êst pîyanisse!
V'la comint i fêt sètchî sès tchôssêtes!

An walon pa Jean Goffart

<==

- C' est co lon, l' Barake Mouldê Fritche ?
- C' est todi tot droet, et djudi, ti prinds l' prumire a droete...

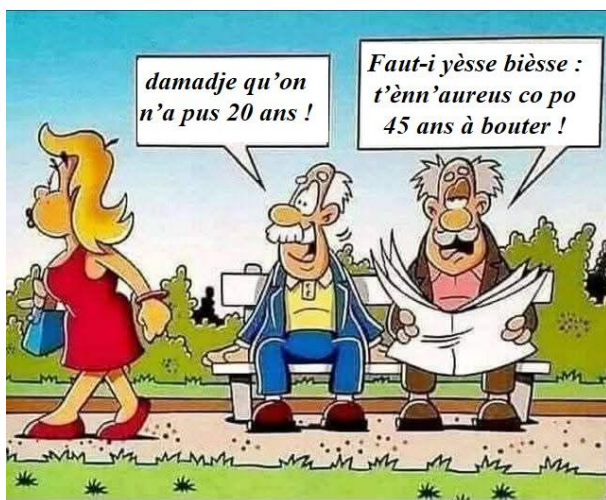
Dj' a ene conoxhance k' est piyanisse.
Vla comint k' i fwait po setchi ses tchâssetes

Pacôps, èl vîye, c'è-st-insi :

Nén l' tout di sayî, mins ...

An walon pa Jean Goffart

==>

El café, c' est come vo djournêye : i fât tourner dins l' bon sinse.

<==

- Damadje k' on a pus vint ans !
- Fât i esse biêsse : t' end âreus co po 45 ans a bouter !

An walon pa Jean Goffart

Les riscrijhaedjes e rfondou mostrèt ki ci-ci acontê ostant les dnêyes di l' accint d' adlé Djodogne, ki l' ci d' après Lidje ou do costé d' Tchâlerwè. Asteme ! on î reploye telfeye des pus vîs mots ou des pus viyès piceures di croejhete [traits grammaticaux] k' ezès mwaissès modêyes. Et rmete afeye ene pitite rawete !

Asteure, tchaeke eplaidaedje di nosse gazete ârê on l° ISBN : ci-ci, c' est : **978-2-9601383-2-0**

Advins (I)

Foto coviete (Jean-Pierre Van Overmeire)

Fotofâves (Jean Goffart, Jacques Desmet & Christian Thirion)	p. 2
Papî Ltchanteu (I) (Samuel Dumont)	p. 3
Novea e-n on viyaedje : cwè fé? (Georges Staelens)	p. 4
Tur Masson et nozôtes (Jacques Degeye)	p. 5
Djeus olimpikes d' ivier (Jean Goffart)	p. 6
Angoxhe di scrijheu (Laurent Hendschel)	p. 7
Aboere po les sorcopiutrecs (Souzane Mahin)	p. 8
Belès-letes	
Vicante (?) sitele di beaté (Roland Neuprez)	p. 9-11
Pårt di coyon (Jacques Desmet)	p. 11
N' a pont d' djustice (Bruno Marée)	p. 12
Pårti = pârtaedjî (Jacques Desmet)	p. 12

(Shûte p. 18)

Po rataker

Rivnans sol « Papî Ltchanteu »

L' SLLW (/εsɛlɛlwe/), eplaida, e 1996, çou k' est spoté « el papî Lechanteur disconte li rfondou ».

La k' ès tite, c' est « Les rfondeus al siponte do walon ». Do moens, ratourné e walon, plamour k' èç documint la esta scrît e francès : « *Les planificateurs linguistiques au chevet du wallon* ».

Tchaeconk si pout dmander pocwè des soces k' i n a uznut ostant l' francès, e l' plaeece di leu lingaedje coinrece.

Ci layusse ci rwaite, e parfondeur, li contnou del lete sicrite pa Jean Lechanteur. Cwek' on-z âreut plou, eto, erloukî do costé des cis k' avént contrusiné. Metnant, i fât ritni sacwants elemints.

Prumî elemint : i dmeure possible ki mwintès djins tuznuxhe ôtrumint sol kesse do rfondaedje do walon, sins conter k' on cåze d' on tecse k' est troes dijhneyes vî.

Deujhinme elemint : on

n' note nén ces lenes ci po coler on procès âzès sakîs ki prindît pårt, tchaeconk a leu môde, mins po mete e dvant-plan les rujhes di ç' tecse la.

Dierin elemint : comint aveuri k' les contrusineus pinsént come Lechanteur a l' epoke ; dj' ô bén, k' i n' estént nén – ubén k' i s' sintént – oblidjîs a-z adjî dinsi ?

Come di djusse, li djermon di rfonde l' ortografeye walone vént d' èn ârtike di Jean Germain – relî al tâvlotêye di l' SLLW dispoy 1983 – eplaidî viè 1989 dins « Toudi ».

Des ans eyet des razans ont passé dispu l' eplaidaedje d' èç documint la. Shuvanmint, on doet rivni ladsu avou l' idêye di burziyî tot hôt so l' evolucion do lingaedje da Defrêcheux.

(a shuve).

Samuel Dumont, el 31 di djanvî 2026

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele (rifondou et mwaisse modêye) sont-st eplaidîs dizo libe licince CC-BY-SA 4.0 des Wikipedia.

Insi, i pôront esse rimetous sins rujhes sol waibe di tecses « Wikisourd », et rashonnés sol pådje del sicrijheuse u do scrijheu. Avou ça ki, s' i gn a deus modêyes (Feller et rfondou), elle î seront toditrosseymint eterloyeyes.

Les textes normalisés publiés ici et leurs originaux sont sous licence de libre utilisation CC-BY-SA 4.0. Ainsi, ils pourront être republiés sur le site de textes wallons « Wikisourd », où ils seront élégamment rassemblés par auteur. Les différentes versions éventuelles (Feller / rifondou) y seront interliées, permettant de passer de l'une à l'autre en un seul clic.

Les rcetes po lére li « walon da tertos »

xh se prononce généralement ch et jh se prononce j (les 2 se prononcent h a Liège, ich-lautés ou ach-lautés en fin de syllabe en Haute-Ardenne); le suffixe -ea (fr. -eau) se prononce -ia ou -ê; én se prononce én à Charleroi, mais plus généralement in, et aussi é (Ouest-wallon, Ovifat) ou îⁿ (La Louvière, Écaussines); ae se prononce généralement a (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe -âdje); oe se prononce généralement wè (eû à Liège, mais aussi è, û, ë, wa, ou); ey se prononce èy à Liège et îy ou î ailleurs; sch se prononce sk ou ch (mais h à Liège); oi se prononce wa ou wâ à Namur, wé, wê ou wè à Liège, ôⁿ à Charleroi et ou à Nivelles, â se prononce au, â ou â selon les régions; ô se prononce souvent ôⁿ (presque on) mais ô ouvert a Namur et ou à Nivelles, Fosse-la-Ville et en Haute-Sûre; sh

se prononce ss à l'Est et ch à l'Ouest; oen se prononce souvent on à l'Est et win à l'Ouest.

(e)nd(è) (fr « en », partitif) se prononce (è)nn(è) sauf à l'Ouest où il se rend par 'dd(è) (écrit d')

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent è. remantchî = rêmantchî; reterer = rêtèrer. La lettre é ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : ceréjhe, tuzé, singlé. Non si elle provient d'un calque du français : prezinter, republike (lire è).

Les voyelles i, u et ou se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (b, d, dj, g, jh, v, z), r et y.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe ; il n'y a pas d'apostrophe ni d'E muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le Dictionnaire de Bastogne de Michel Francard (1994).

Walonreye / sociolodjeye

Abagants et rebanants¹

Do timp k' dji boutève co a Sint-Djîle-dilé-Brussele, cwand gn aveut co les viyès cwâtes d' idintité, dj' a yeu ene pratike, ki c' esteut scrît...

K' ele aveut skepyî à Bork.² Mins elle a stî pus spepieuse, et m' dire ki, po dire li veur, ele n' esteut nén do Bork, mins purade di Pwè.³

Poy, ele mi l' amidra [*améliora, rectifia*], po m' dire ki, dispo 20 ans, ele dimoréve a Brussele. Portant, l' adresse ki dj' esteu ki veyeut, dijheut k' nosse djin si mājhon esteut eviè les paxhis et l' coôteure del Rowe.⁴

Pwès d' on costé, Brussele di l' ôte

Li Rowe, a dju dit ? Oyi, èn ancycin hamtea rebané⁵ asteure avou Anderlek. Douvént ki, d' on costé, nosse djin m' câze di Pwès (ewou çk' elle a skepyî), tot fjhant ki di l' ôte des costés, ele n' ouxhe nole agrès pol ban la k' elle î est po viker ?

D' on costé, ci n' est nén l' Bork, ni co Atrivâ nerén, mins spepieuzmint Pwès. Did l' ôte des costés, nén L' Rowe, et nén ddja Anderlek, mins Brussele. Douvént on si grand adire sol manire di s' sinti d' ene sadju ?

Nozôtes a Sint-Serwai

Et vo nos cial, nozôtes asteure, a Sint-Serwai. Ene mitan d' nosse coron, c' est des djins d' Nameur ou d' Boudje, k' ont acaté ene mājhon vaici, ou k' î lodjnut seulmint. L' ôte mitan, c' est des etrindjirs (aprume

des Trouks) k' ont acaté ossu leu lodjisse.

Les Namurwès et les Boudjwès sepnut foirt Bén k' i sont vaici a Sint-Serwai. Mins les etrindjirs ni dirént mây « Sint-Serwai », mins todi « Nameur ». Pocwè nén « 5002 Walonreye », tant k' a fé ?

On direut ki, e leus bokes, el no d' nosse viyaedje est pâr haram [*tabou*]. Pâr come po les abagants walons ki sont evoyes à payis des Flaminds. I n' pudnut pont d' raecenes. I sont todi, come po dire, des djotes di pot [*plantes vertes*], ki s' recrestêynut so les docsâs des dvanteures des mājhons, mins sins s' mây sititchî divins l' daegn do corti.

Divintins, on skepyive e s' viyaedje, on fjheut ses pâkes e s' viyaedje, bouter e s' viyaedje, ès maryî e s' viyaedje, ahiver famille e s' viyaedje et mori todi e minme viyaedje. Mins asteure, minme li pus grande pârteye des viyès djins sont foû d' leu viyaedje, motoit dins on coron. Tolmonde est diswaibyî [*délocalisé*]. Et adon, i gn a sacwantès manires di fé avou.

Si mete avâ les djins ?

Dji voe troes manires di fé :

1. On dmeure e ç' coron la, mins on n' î vike nén. Adon les

bans toûnnut a doirmoes, ou minme a moroes. On n' sait ddja comint s' lome li plaeece la k' ons est. Li lingaedje, les fiesses, l' istwere del plaeece, on n' end d' keure. Et on passe si timp a pinser, ripinser, et rpinsrès-tu à bon vî timp do viyaedje la k' ons a vnou à monde.

2. On n' est nén binâjhe d' î dmorer sins viker avou les ôtes djins did la. On n' est nén contin di n' nén conoxhe li lingaedje et les uzances del plaeece la k' on î a-st abagué, ni l' istwere nerén. Adon, on saye d' apoirter dins ses taxhes [*poches*] li viyaedje di si efance, et l' riplanter la. On n' fwait nén come les djins did la, mins on lzî fwait fé, a zeles, al viye môde da nozôtes.

3. On saye d' aprinde l' istwere, les uzances... do ban la k' ons a bagué, motoit l' lingaedje eto, et ons arinne les djins did la, et sayî d' esse ene miete del binde, avou. Les beas costés k' ons a di s' prumî payis, on s' endè sieve po rabeazi si novele nitêye.

Et pôreut vali k' e viyaedje k' ons a leyî padrî, gn âreut, la eto, des abagants ki frént la-djus come nozôtes vaici... veyanmint k' à djoû d' ouy tchaeconk est èn abagant ene sawou.

Djôr Staelens, li 15 di djanvî 2026

1. **abagant** : onk ki vént d' ôte pâr et dmeure dilé vos ; di « baguer » [*déménager*], betchete [*préfixe*] a- (mouvment avîè l' câzeu); eployî purade come li francès « *immigré* » ; **rebanant** (*rèbanant*) : li ci ki s' vént astaler dins on metou viyaedje ; di « ban » (sitindêye d' ene signeurreye), mot po mot « ré-en-ban-ant » ; e francès, on direut : « *nouvel arrivant* ».

2. **Li Bork** : no del veye di Sint-Houbert, k' esteut on gros bork [*bourg*] ; les dmorants sont lomés Les Borkins.

3. **Pwè** : hamtea d' Atrivâ [*Hatrival*] et d' Ârveye [*Arville*] ; foirt kinouxhou dispu l' arivêye do tchmin d' fier e 19inme sieke, la k' ça a divnou li gâre di Sint-Houbert.

4. **Li Rowe** (fr. *La Roue*, nl. *Het Rad*) : coulôt d' Anderlek, lomé do no d' on câbaret do 17inme sieke, lumenme del plaeece la k' gn av ene rowe di margougnaedje [*roue de supplice*] e l' Mîtrinne Âdje.

5. **rebané** (*rèbané*) : rimetou avou (on pus grand viyaedje, ene veye) ; brâmint eployî po les rabindlaedjes di comenes di 1977, les « grands rebanaedjes ».

Walonreye / Rilomé Walon

Li scrijheu Arthur Masson ådjourdu

Dj' a scrît enawaire on live e francès so Arthur Masson. Dj' vos dene vaici on racourti di sacwants tuzaedjes ki rivnèt dins l' live.

Si nexhance : al fén do dijh-nouvinme sieke (1896). Ké djoû ? Li dimegne vint-deus do moes d' fevrî dijh-ût cint nonante-shijh.

Si moirt : dins l' troejhinme tîce do vintinme sieke (1970). Ké djoû ? Li mârdis vint-ût do moes d' djulete dijh-nouv cint septante, a deus eures à matén.

Esteut i d' nosse tins ?

Ça, c' est ene vraiye kesse ! Les viyaedjes di ses romans sont rshonnants avou les nosses : les payizaedjes, li nateure, les aiwes, les egljhes...

Les djins : les caracteres di ses personaedjes sont les minmes ki les cis des Walons d' ådjourdu : amour u haeyime, grandiveusté u modesteye, mwaijhes u bounès djins.

Bén seur, les mestîs ni sont pus les minmes k' ådjourdu : shabotîs, marixhås, tchârlîs... Minme les cinsîs, ki n' sont pus asteure ki sacwants, les pus spès !

Ådjourdu, les mwaisse di scole sont co la, mais i n' sont pus ostant respectés. Les curés non pus. Et les

mayeurs ? Gn a pupont d' tchampetes ; e leu plaeece : des policîs. Les dwanîs : gn a pupont, et les dwanes ont disparexhou avou zels.

Nos des djins

Les sobrikets sont divnus râles asteure. Eco les droles di ptits noms : Gusse, Nenesse, Phanie, le Choumake, Titisse, Génor, Totor, Tibère, Milot, Miyète, Arcåde, Riket, Batisse, Cadie, li markis Kiki... Oubén des ratourneures come: li mononke Guernouille, les matantes, li Titchû, les « machersceurs », li deyesse Callipyge, l' Agapète invétérée, li Dame di pike, li Dame di cwârea, li brâve Pedzouille... Ké monde !

Maladeye di scrijheu

Ni rovians nén ki li scrijheu Masson, c' e-st on conteu di prumire foice. Totes ses istweres vinèt à monde dins s' madjinâcion. Trinte-deus romans ou pîces di teyâte.

I s' a télmint fornâjhi ki si santé end a sofri. Arthur a yeu mwintès maladeyes do cour, et i nd a morou.

Li scrijhaedje esteut si vrai mestrî après l' ci di professeur

di francès a l' atenêye di Nivele (1922-1946). Masson, c' e-st on sicrijheu del langue francesse et do walon – li walon copurade dins les berdelaedjes inte di ses personaedjes.

Dins ké payis del Waloneye a-t i viké ? Dins l' Tieraxhe (bôte do Hinnot : Rieze [Riezes], Wegniye [Oignies], Foidjes [Forges], Chimai). Adon-pwis dins l' valêye di Mouze : Er-Nâdjimont [Heer-Agimont] (scole di Nâdjimont), Tailfer-Lustin. Al fén, li veye di Nameur (li Payis do Lumçon), ou çk' il a morou.

Rilomêye

Arthur Masson a rascodou brâmint do succès avou ses lives. Il a todi des lijheus. Ses ouves sont publiyeyes a Live di Potche amon Racine. Et les scolîs di nosse Beldjike discovrèt tos les djoûs l' « Espâce Arthur Masson », e viyaedje di Tregne. Laddins, i veyèt et comprindèt li « Scole did dinltins », dins l' Payis des « Riezes et des Sârts ». Insi, Artur est todi vicant !

Jacques Degeye, li 2 d' djanvî 2026

Ene di ses ouves e walon

E 1951, i fwait rexhe on ptit live al Livreye Vanderlinden a Brussele, « Li novea mwaisse di scole ».

Po dire li vrai, c' est deus lives e-n onk. Li prumî est scrît e francès d' Walonreye, come on l' diveut câzer dins l' eter-deus-gueres. Li tite li dit Bén « *Le nouveau maît d'ècole* ». Adon, pådje 77, gn a l' deujhinme boket, etitré « *Li nouvya mwaisse di scole* ».

Lavola, les personaedjes djâznut walon, on bea

walon plin d' imådjes et d' ratourneures, copurade cwand i s' tchokinèt [se taquinent]. Gn a kékes passaedjes eplaidîs sol Wikipedia e walon.

Mins cwand l' « novea mwaisse di scole » (k' on n' dit måy si no) intere dins l' djeu d' beyes, on lyi rcâze come dins l' prumire pârteye. Ça dene çouci (li taeyeu est ki prind les mzeures do mwaisse po on costume, et gnè vént on teribe brut did dins l' coujhene a costé) :

Quèle angouche, n'est-ce pas, mosyeû ! V's'avez-t-été strîndu z'auvsi, hein ? Je l'vwa byin-t à mon mète. Savez byin que v'z'avez tout d'un cou rastreuti de trêze centimètes du côté d'vos fêses ?

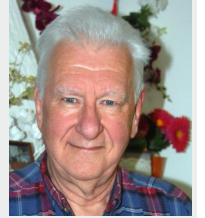
Rimarkez ki Masson sieve ene ortografeye da sinne, li sistinme Feller-Masson, dabôrd.

Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (77)

Djeus olimpikes d' ivier

Dji sai k' on n' sâreut plaire a tertos eyet l' contraire est l' vrayi eto ! Dji voe voltî câzumint tos les spôts, et bén seur les djeus olimpikes, mins nén les cis d' ivier.

Tôte rîle a ses ec-sepcions, endon ?

Pocwè ? èm dalez dmander. Bén vla ene boune kession ! Probâbe ki c' e-st a cåze del nive ! Tant les sportifs ki cournut ou sôtelnut âdzeu des bâres ou lançnut des tchinisses sont todi la po m' fé blefer, do costé des djeus d' ivier, dji n' a nole eveye. Gn a nén ene sacwè ki m' acrotche a les waitî.

El bobescleye

Sâf putete bén les bobescleyes ki dischindnut dins l' glaèce a des teribès vitesses, di pus d' 120 kilometres a l' eure. Gn a minme k' arivnut a do 160.

Les competicions ont comincî a Sint-Morize e 1889. A ç' moumint la, c' esteut des trinnos d' bos avou des lames di fier. On s' arindjive po k' les djins ki s' metént dsu fouxhénxhe pezants : disca 118 kilos. Eyet insi dischinde el pus rade possible, ca c' est l' bute do spôt.

I s' pratike tot seu, a deus ou co bén a cwate. Èn ekipaedje est compôzé di cwate djins : el ci ki moenne, deus pousses eyet onk ki frinne. Po l' espôt a deus, i gn a bén seur pont d' pousses.

Â cominçmint, i tchôcnut tertos po prinde del vitesse eyet après, i sôtelnut dins l' bobe.

- *Mi, dji n' mi vôreu nén ris-ker a ene télé affaire. Schoûtez ene miete çou k' i*

Enondaedje do bobe

s' passe !

Cwand on e-st evoye, c' est sortot ene kession di tradjec-twere po daler l' pus rade possible. L' éndjin est djuste controlé på moenneu, på frinne eyet pal gravité. I vos fât dmorer à mitan del voye. Si vos dalez sol dizeu dins les tournants, vos fjhoz pus di tchmin eyet vos pierdoz do tins so les ôtes. Eyet si vos dalez trop sol dizeu do tournant, el foice cintrifudje va diminouwer et vos sôtiroz pus målâjheymint des tournants.

Ene pisse est 1200 a 1600 metres longue avou on pindant di 8 a 15 âcint. I gn a 15 a 20 tournants, mins djamây les minmes. I fât sawè ki, dins les tournants, les meurs di glaèce polnut esse disca shijh metres hôts.

Divizans ene miete des ahesses [matériel] asteure. Les trinnos d' bos ont stî replacîs pa des tchinisses di carbone. Bén etindou, a des pareyès vitesses, i gn a des frins : c' est des bâres dintlêyes ki s' vegnut planter dins l' glaèce. Come di djuste, on n' les fwait daler ki cwand el bobescleye a passé l' lene d' arivêye. Bén etindou, les djins ki pârticipnut ont

des casses [casques]. Eto des tnowes di licra ki diminouwnut brâmint el prijhe à vint. Sins rovî les solés âs crampons, mins nén come les cis des djouweus d' fotbale : roci, gn a dipus d' 250 crampons pa so-

lé.

Leus folès vitesses fwaiynut pinser âzès cenes des pilotes di Fôrmule onk e plin tournant.

On bobe fwait pol moens 170 kilos eyet les coreus, c' est des vrayis esportifs ki, nén seulmint cournut rade, mins sont ossu capâbes di sorlever des pezants pwès.

I fât rconoxhe ki no ptit payis n' a pont d' bobe. Les grands payis po çoula, c' est l' Swisse eyet l' Almagne.

Comint n' vos nén dvizer del Djamayike avou leu-n istwere di 1988 ki nos a valou on fime ene miete romancî, mins à depârt vrayi (Rasta Rockett).

Po shure, voci sacwants nos cnoxhous dins l' monde do bobescleye : Eugenio Monti, on coreu itâlyin k' a stî shijh côps medayî olimpique dins les anêyes 1950 et 60. Eyet l' Almand Wolfgang Hoppe, avou shijh medayes eto, di 1984 a 92.

L' eskeletone

En ôte espôt ki lyi rshonne, mins ki doet co esse pus foirt po les sintâcions, c' est l' eskeletone.

El djin e-st a plat vinte, tiesse pa dvant, so ene plantche d' a pô près on mete et ki rshonne a on scleyon [luge].

Jean Goffart, el 10 di mâss 2026

Literateure / sicolodjeye / linwe-ehåyaedje

L' angoxhe del blanke pådje

Dj' a-st apris dierinnmint ki l' « angoxhe del blanke pådje » a on sincieus no : li leucosselidofobeye.

L' angoxhe del blanke pådje, c' est l' pawe ki prind on scrijheu ou ene sicrijheuse cwand l' pene aroke, ki l' powezeye ni vout pus soude fou, ki l' tiesse soune vude...

C' e-st ene målåjhe [un malaise] k' on rsint tot d' on cõp cwand on s' avize ki les idêyes sont spoujheyas, k' i gn ârè motoit – eco on cõp ! – måy nole fén al bele istwere k' on-z aveut ataké a scrire avou tant d' agrès et tant d' djoye...

So l' éndjole, sobayî ?

Si vos scrijhoz direk so vost ordinateur, a ç' moumint la, vos mwins dmorèt an rak, racrampeyes padvant l' taprece, et n' savèt pus bodjî. C' est don ça – et ci n' est nén ene crake – li leucosselidofobeye.¹

C' est co pus teribe cwand c' est dit e grek, edon ?

Si on scrijheu vos dit k' il a peu pask' i n' parvint pus a scrire, vos lyi respondroz : alez foyî vosse corti, fé ene pitite porminåde ou wangnî vosse crosse come tot l' monde !

Mins s' i vos dit, tot baxhant s' minton, avou ses ouys a mitan cloyous et ene xhinêye [grimace] di sofrance, l' air d' on tchén k' a peu d' on baston, k' il est acsût di leucosselidofobeye... Maria ! Totshûte, c' est pus serieus ! On n' rît nén avou ça !

Tot ça po dire k' i m' a plait, ouy, d' emantchî on noumot rén k' po les walons scrijheus : melanosselidofobeye.² Çou ki

vout dire : angoxhe del noere pådje.³

Oyi, on pout awè peu, al feye, del blanke pådje et del noere pådje. Del prumire cwand on vôteut bin scrire mins k' on n' î arive pus ; del deujhinme cwand on sait foirt bin çou k' on vout dire mins k' les mots k' on scrît – noer su noer – ni s' veyèt pus, si pierdèt e vude, si dismantchèt dins l' silince.

C' est l' peu k' vos rsintoz pas-ki, motoit, bénrade, gn ârè pus nouk po vos lére : sins câzeus, pont d' lijheus. Et tolmonde sint – et les rcweraedjes l' ont mostré – ki l' nombe di djins ki savèt co djâzer walon ni fwait ki d' baxhî.

Li walon schapé pâzès belès-letes ?

Li grand oteur walon Albert Maquet – dji l' a rescontré sacwants cõps : po çou k' est do lingaedje, on n' s' etindeut so rén mins les planetes ont volou ki, cwand dji scrît des rimeas, c' est d' lu k' dji m' sint l' pus près dins les scrijheus walons – Albert Maquet, di dj', a lâchî kéke pâr, dji n' sai pus wice, ki « l' avni do walon esteut dins s' literateure ».⁴

Mins dji vs el dimande : a cwè çk' ele pout bin siervi, ene literateure ki nolu n' sait pus lére ? C' est pés k' çoula : ci n' est nén seulmint k' ele ni sieve a rén, c' est k' ele n' egzistêye nén – ca l' literateure n' est nén seulmint l' afwaire des scrijheus, elle est l' afwaire des lijheus eto.

Ele ni skepeye ki cwand on li-

jheu et on scrijheu s' rescontrèt tot pinsant shure li minme pazea, li ci k' les mots froyèt sol papî ou l' waitroûle (ecran).

Divant ça, ou fou d' ça, ele ni dit rén, ele n' **est** rén.

Sins câzeu, pont d' lijheu. Sins lijheu, pont d' literateure.

Vos pôroz penler les pus claspantès ouves ki vos voloz, ele toûnront a silince fwait a mezeure ki vos les scriroz s' i gn a pus nolu po les etinde.

Do cõp vola : dji m' va baxhî m' minton, clôre a mitan mes ouys, prinde des airs di tchén k' a peu d' on baston et vs l' avouwer avou ene tote pitite vwès : dji so-st acsût del melanosselidofobeye.

Dji relî [choisis] mes mots come èn efant relît des beas cabouyâds [galets, cailloux] po djouwer a les taper dins l' vevî et sondjiner e waitant les cekes ki s' alârdjixhèt sol toele di l' aiwe tot fjhant skepyî totes sôres di belès triyanantès imådjes.

Mins nos mots da nozôtes, ki scrît e walon, dins cwè çk' on les tape ? Et si ça sereut on noer pousse [puits] ? Et si nos beas cabouyâds clouprént todi pus lon, todi pus fond, si bén k' on djoû, gn ârè pus nou brut ki rmontré, et pupont d' response ?

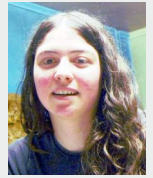
Lorint Hendschel, li 16 di decimbe 2025 ; modêye e rfondant namurwès (Mélanosselidofobeye) so s' waibe « amonlorint » (adresse p. 18).

1. Vî grek « λευκός, leukos » (blanc), « σελός, σελίδα, sèlis, sèlida » (pådje) et « φόβος, fobos » (peu).
2. A radjouter on djoû à grand live des mots siloglotés do walon.
3. Vî grek « μέλας, μέλανος mélas, mélanos » (noer), « σελός, σελίδα, sèlis, sèlida » (pådje) et « φόβος, fobos » (peu).
4. Il a scrît ça e francès : por lu, li walon ni saveut (ni saveut pus ?) et n' poleut siervi ki po fé del literateure. Nén kession d' el ramouyî avou do vrai raetchon d' ene vraie boke.

Ecolodjeye / éndjolike

Di l' aiwe a boere pol sûtisté éndjolike (S.É.)

Po-z aberweter li programe di sinteze do pârlaedje e walon (Rantoele 115, p. 7), il a veut falou on djoû et dmey. Sabaye kibén d' lites d' aiwe ki ça a-st alouwé ?

L' anêye passêye, nosse prof d' infôrmatike nos endè djâza.

I saveut bèn ki brâmint des studiants frawtinént [*trichaient*] tins des evals tot dmandant des kesses a ChatGPT.

Frawtiner pal S.É.

Metans ene eval di fizike, la k' el prof dimande des kesses ki les scolîs n' ont nén veyou, ca il est ossu prof d' univ. I croe k' e l' « powezeye » [S5], les eleves sont ddja capâbes di trover les responses a pârti di çou k' il ont ddja studyî.

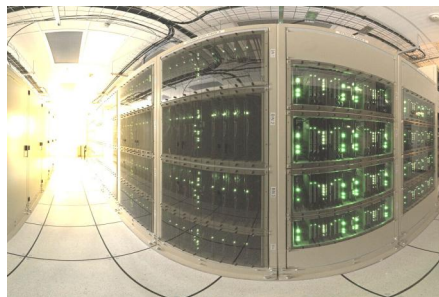
Cwand les scolîs moussèt-st e l' classe po l' egzamin, i lzî prind leus sûtifones. I ndè manke onk u deus ? « Dji l' a rovyî e m' mâjhon, mwaisse ». « Il est dmoreé dins m' saetch, monsieu. »

Les scolîs savèt bèn tertos k' i gn a onk u ene di zels ki doet frawtiner. Ti sins bèn : 60 kesses a môde di QCM a responde so deus eures ! Tertot serè buzé ! Avou ça ki c' est on u ene boune elevê k' el doet fé, ca les pus ravacholes, li prof les a a gogne.

So les ût foyes des kesses, endè fât todi leyî deus k' on-z î respond « oniestrumint ». Les shijh ôtes, i les fât fotografyî avou on sutifone catchî dins ses mousmints. Pu les evoyî às soçons et soçones ki sont e leu mâjhon. Zels atôtchèt ChatGPT. So tos ces camae-râdes la, c' est bèn l' diâle s' i gn a nén onk u deus k' ont l' tins d' responde. Mete li sûtifone dins s' ploumî on moumint ki l' prof ni rwaite nén. Ricopyî les responses so s' prôpe foye, mins des côps, è mete ene « fâsse », po neyî l' pexhon. Pu : sicrire les responses so l' foye di brouyon et l' passer a s' pus près vijhén.

Po les cis ashious padrî, c' est âjhey : gn a k' a mostrer, padrî s' dos, onk, deus ou troes doets po tchaeke kesse do QCM. Po les cis do minme rang, et k' on sait rwaitî sol costé, on les racsegne avou des clignmints d' ouy.

Il a falou ki l' prof d' infôrmatike nos rafroedixhe tot nos mostrant ki l' sûtisté éndjolike alowe brâmint d' aiwe, minme dins des pays k' i gn a waire.

Rafroedixhmint des grossès éndjoles

Po rafroedi les nouzomès coputreces ki boutèt po ChatGPT, fât des cwantités d' aiwe k' on n' mândjene nén [*imagine pas*]. Il a stî carculé k' on a dandjî d' on dmey lite d' aiwe pa 10 a 50 kesses.

Et savoz bèn kibén d' kessions k' on dmande a ChatGPT so ene djournêye ? On miyârd !!!

Ey i gn a nén ki ChatGPT sol martchî. N a-st ossu Gemini, ki dvént todi pus al môde. Paski pocwè ? Avou ChatGPT, si vos n' payîz nén, vos n' ploz evoyî ki 3 fotos. Avou Gemini, vos savoz pârtedjî ostant d' fotos ki vos vloz.

Et dji n' caze nén di Deepseek, ki les Chinwès s' è siervèt tos les djoûs.

Â cmince li rafroedixhaedje si fjheut al froede air. Mins asteure, gn a todi dpus k' employèt d' l' aiwe. Oyi, mins ciste aiwe la doet esse rapurêye, ca ele ni pout nén contni des microbes k' atacrènt les

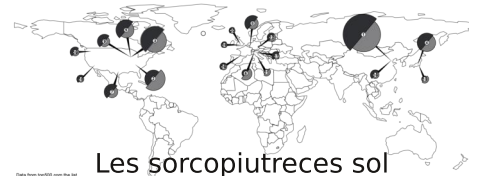
tchikes [*microprocesseurs*] et les contaks des ordinateurs. Ni des barbôjhes ki ristoprènt li circulacion d' aiwe.

On a carculé ki l' eployaedje del S.É. sol Daegne etire beuveut 5 miyârs di metes cubes d' aiwe l' an. Çou ki rprezinte 5 côps l' alouwaedje d' aiwe d' on pays come li Daenmâtche [*Danemark*]. Si on radjoute tot l' fabricaedje des tchikes electronikes, et do corant po les superéndjoles, on arive a 23 miyârs di m3, k' on sait dire ossu : 23 kilometres cubes.

Fé l' diâle trop noer ?

Les waibes et les videyos ki câzèt d' ça asteure ni fjhèt ele nén l' diâle pus noer k' i n' est ? [*trop alarmistes ?*] Metans, l' aiwe di raiwaedje agricole po on pays come li Marok, c' est 11 miyârs di metes cubes par an. Et les 5 miyârs del S.É. c' est pol Daegne etire !

Do côp après, les ârtikes alarmisses dijhèt k' i gn a brâmint des djins ki mankèt dedja di buvâve aiwe [*eau potable*]. Oyi, mins les cintes di dnêyes [*data centers*] si trovèt dins des pays ki n' ont nén tant des rujhes avou l' plovaedje [*précipitations*]. Et les pays k' ont soe, i sont purade e l' Afrike.

Les sorcoputreces sol Daegne

Adon, ni va-t on nén trop lon tot tapant l' hate sol S.É. ?

Souzane Mahin, po les idêyes esplikêyes e walon et les rcweraedjes, Li Rantoele pol metaedje e muzike, li 21 d' fevrî 2026

Li Rantoele às belès-letes

Limero 72 (rawete al Rantoele I° 117, prétins 2026)

Les tiestous ki volnut co travayî tot seus ni vont pus rade assez. Do tins k' i dmeurnut dsu plaeece et k' i rescoulnut sins l' vey, les hardis avancixhnut a grandès ascoxheyas

(Jules Fivez, divanzouve di « Istwere di Biemrêye », live imprimé a Mtet e 1971, p. 12).

Sitoele (II)

Dji so-st on studiant ki passe sovint des shijhes e-n on ptit câbaret a berdeler avou ses soçons so les fimes u les teyâtes ki nos avans stî vey divant. Mins dj' a divnou roed bleu sot d' ene bâshele ki vént tenawete boere on vere di té dins l' minme sitaminea. On djoû, dj' el priya-st a danser – gn av ene pitite « pisse » à mitan des tâves. Ele vola bén, et dmorer l' shijhe avou mi. Mins viè deus eures et dmey à matén, elle sipita evoye tot djhant « dji doe... ».

Por mi, dj' aveu m'-n idêye. Sepant ki m' princesse m' aléve leyî a deus eures et dmey, dji fjha come si dji m' diveu aler soladjî, et dj' moussa foû pa on ptit posti ki dnéve e-n on djârdén. Did la, dji saveu waitî l' rouwale. Elle ariva, rotant roedmint, passa dvant mi, et fila inte les hâyes des cortis ki gripént l' tier. Ele rotéve si vite, i fjheut si noer, ki dj' el pierda après kékès minutes. Mins l' poenne m' aveut stou rpayeye: dji sepeu do moens li direccion di s' ritoûne a s' mājhon.

Troes djoûs pus târd, dj' aveu polou consulter cwâtes et plans did ci costé la di nosse pitite cité. So les hôteurs ki m' interessént, rén d' notâve po çou ki rlouke à monde d' asteure : pont d' grandès scoles, pont d' legnes di busse u d' tram, nou cinte di comiece u d' culteure, nole clinique. Des pājhûlès rowes, des viyès mājhones, ene plaecete, on sourdant, arinné disca ene fontinne, des ptits cortis avou kékès frutaedjes, rén d' foirt passionant. Ene pārticulārté : on terén assez grand, todi prôpiété do Diyoceze. So ene cwâte viye di pus d' deus siekes, on rvoet çou k' i gn aveut lāvå. On vî moustî, l' Eglijhe Sint-Pancrasse, l' aite des Meneus [*Cordeliers, ordre religieux mineur*], ene tchapele, on presbitere.

Dji decida d' m' î aler porminer et

discovri ci coine la pô cnoxhowe, si diferinne del veye avou ses gâres, ses croejhlantès voyes, ses lîcés, ses grands magasins.

C' esteut bén come dji l' aveu pinsé : nos avéns deus veyes divins ene, li modiene, et l' cisse des tins passés. Dji trova brāmint do tchâme [*charme*], di seduccion minme, divins les viyès rowes, li frisse air, les sāvadjès fleurs, les tchîptaedjes des moxhons. I m' shonnéve mi trover lon, foirt lon, divins l' espåce et divins l' tins.

Les teréns d' l' Eglijhe avént stou ramanaedjîs po-z î drovi on park. Dijhans mî : on vete espåce, ca i n' a waire di djins ki s' î pormoennèt, u d' efants k' î djouwèt, ni d' xhame po lére si live u s' gazete.

Do Sint-Pancrasse, i n' dimane k' on dalaedje, et on panaea d' esplikêyes. Li tchapele est co la dresseye, mins abandnêye. Li presbitere, ene mājhon po troes manaedjes. Des eclôses des Meneus, on voet co des resses di meurs, aroyant l' aite. Civioci : kékes bouxhons, on pavé d' pire et ene croes voci vola, deus roylêyes di tijoûs. Pont d' brut, pont d' bisteu, pont d' oujhea, minme, e cisse coine la.

C' est don dvins ç' cwārtî la k' ele dimane, mi di dj'. I m' fâre rawaitî li betch del rowe Sinte-Agate, ki radjond l' âdzo et l' âdzeu del veye. N a pus k' a ratinde k' ele rivegne à Ptit Torea.

Ele rivna, tofer pus afriyolante, mi rindant di feye a feye pus alourdiné et amoureux. Mins, todi Bén décidé a ndè saveur pus, dji saya co, deus s' troes côps, d' el shure ; mins ele disparexheut dvins çou k' dj' aveu batijhî li « labrin do Tier » [*labyrinth de la colline*]. A l' veur, fwait a fwait k' ele leyive padrî leye li mitan-veye, ele rotéve todi pus roed, si fwait ki dj' n' arivéve nén a s' vitesse, et k' dj' el pierdeu.

Dji rivna don a mi idêye d' el rawårder so l' voye viè Sint-Pancrasse, loucant di n' mi nén fé vey. Samwinne après samwinne, dji temta ç' djeu la, mins po n' rén obtini : ele moussive foû d' Sinte-Agate, dji voleu nel nén piede des ouys, u minme des orayes, mins ele si saveut fé shofla, et dji n' l' aporçuveu pus. Do moens, fwait a fwait, dji reyussixha tolminme a wangnî des ponts di rpere : ene mājhon, ene croejhlåde di rouwales, on rmarcåve åbe, wice dj' el saveu awaitî kékes djoûs pus târd, et did la, riprinde mi porshûte.

Dji n' pinse k' ele ni s' rinda māj conte di mes filateures ki, po dire li veur, dj' end esteu nén foirt fir. Dj' aveu èn amer gosse e l' boke, on sintumint d' coupåbté : dji disgrådève mi stoele e-n ene sôre di djibî, k' on pistêye, k' on shût a l' rote, k' on trake disk' a s' tanire. Po lyi fé cwè ? Dji sai Bén ki dji n' l' åreu djamāj margougnî. Alôrse, k' esperè dj' ? I m' shonne ki dj' endè saveu rén mi-minme, et ki, minme asteure, dji nel sâreu espliker. C' esteut èn edoûlaedje, la k' dji n' poleu pus pinser saivmint. Dj' esteu pār emacralé, et, puski binamé, binureus d' l' esse.

Ene sacwè rinda li manaedjmint del sitouwåcion todi pus mālājhey : l' esté esteut houte dispoy des samwinnes, et l' erî-sājhon si mostréve caegnaesse et grigneuse. Pont d' esté del Sint-Mårtén ciste ânêye ci, mins plouvtiner, rafroedi so ene nute, divant d' rivni tene, semé des froedeurs. Rén d' foirt metchant, sâf po les viyès djins et les malâdes. E nosse ceke, nos esténs

djonnes et vigreus ; et, avou ça, bråmint ocupés pa nos studiaedjes. Divins on moes et dmey, nos seréns l'narene so nos egzamins. Çoula n' aspetchive nén nos shijhnêyes di culteure, et les ptitès reunions k' les shujhént. Dji n' les åreu volou manker po rén å monde, Bén seur. Crevé malåde, dji m' åreu co trinné foû di m' tchambe. Mins i n' m' a nén falou fé cisse foice la.

Ene shijhe k' Elle esteut la, tot pårtixhant l' teyire – bin, åy, dj' aveu metou l' bire so l' costé, po-z esse pus djondant d' leye –, dji rmarca k' ele n' esteut nén Bén. Si vizaedje mi shonna nājhi. Ele fruzixheut, et n' vola nén guincher, minme on ptit côp. Dj' ourî sogne k' ele s' åreut rafroedi. Dji lyi deri et dji pirlodja [*prêchai, insistai*] k' ele poirtaxhe mi veston. Ele ni fjha nén s' soucreye. Li « merci » k' ele mi suzina å parfond d' l' oraye, mi dnant l' ocåzion d' sinti s' parfun – murguet, clawson, violete – shonna a m' cour pus bea k' totes les elouminêyès bibes ki dj' aveu polou admirer, pus bea k' les arias des grands operås, u ki l' violoncelle di Dvořak, pus bea k' Rubens, Dega u Modigliani. Foirt simplumint, ele tchåssa m' veston, mins ses ouys mi djhént : « et vos ? ».

Les deus eures et dmey alént-st ariver. Dji moussa foû po-z aler prinde mi rawaitance, et sâyi ouy d' aler on pô pus lon dins l' ricwerance di s' lodjisse.

N a-st avou ene sacwè ki dj' n' î aveu nén tuzé, oniesmint, et leye nerén. Mi veston esteut d' ene claire couleur, on gris câzu blanc, et s' veyeut did foirt lon e li dmeye sipexheur di cisse coine del veye la, wice les lampadaires n' estént k' zels waire. Çoula rinda mi shujhaedje pus åjhey, ca ele ni m' sepeut nén åjheymint rmarker. Çou ki fjha, cisse nute la, ki l' noer li dissierva : dji poleu vey si ombion d' å lon, saveur wice ele tournéve, li pî-sinte k' ele gripéve. Dj' aveu si télmint tourné et ratourné dvins ç' cwårtî la ki dj' ritrovéve mes rperes, et dj' sepa radmint k' ele montéve viè l' park des Meneus.

Dimoréve-t ele e l' ancyin presbitero ? U motoit on pô pus lon, à cminçmint del dischindêye viè l' rivire ? Dji n' aveu k' a m' leyî miner, nén par leye, ki n' l' âreut volou, mins pa m' veston. Adon ki dj' pinséve k' ele prindreut li Tcherâvoye, disk' às cais, ele tourna hardiesmint so schlindje [*gauche*]. Ele li fjha sins holter, et dj' el veyà roter tot droet viè... l' aite !

Elle ascoxa on muret, crâmignona e mitan des viyès tombes et, d' on côp, dji n' el veyà pus. Pus d' ene eure, dji temta d' el cweri d' on costé u d' l' ôte. Nén moyén d' el ritrover ! Elle aveut seur moussî foû do park pa ene ôte voye. I dveut esse pus d' cwate eures cwand m' tiesse – mi cour purade – accepta d' l' aveur pierdou ene feye di pus. Dj' aveu on serieus egzamin programé po l' après-nonne, et dji dva rintrer mi rpoizer on pô, pu rlère mes notes di cours.

Li prof aveut stou târdou, todi come todi. Ci n' est k' a shijh eures et dmey ki dj' pola cwiter l' univ et, sins eraler a m' tchambe, motoit tchôkî pa on pressintimint, dji fila à Tier Sint-Pancrasse. À presbitero, kékès râles loumires, oscultêyes pa des gordenes. Mins dvins l' park luminme, so l' aite et les rwenes di

l' eglijhe, dizo les âbes, i fjheut Bén Noer. On n' veyeut ki des fômes, des ombions, on rflèt del Beaté – ki vneut di fé si aparicion – so ene foye u on xherbin.

Tot d' on côp, e l' aite, ene sacwè d' blanc, divins li spexheur, tira mes rgâds. Fruzixhant, dj' mina mes pas viè ç' costé la. Mins pocwè fruzixhéve dju ? Come dji l' aveu pressintou, çou k' dj' aveu dizo les ouys, c' esteut m' veston ! Acrotchté a ene croes ki clintchive so ene pire mortuwaire.

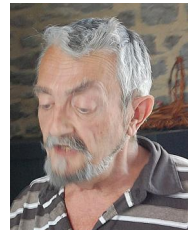
Prindant on briket e m' potche, après aveur schové del mwin les moitès foyes, dj' ariva a lére çou-voci :

« Pantescu Ivanya
1797-1819 »

Mu fruzixhaedje s' esplikéve !

Li leddimwin à matén, on m' ritrova, toumé flâwe, so l' tombe, serant si foirt mi veston so m' cour k' i fala l' foice di deus omes po mel râyî des bresses.

Roland Neuprez, sicrît e moes d' djulete 2024; mwaisse sicrijhaedje so Wikisourd (adresse p. 18, pu metoz « Suteûle »)

Prinde et rbate, c' est todi Bén djouwer !

Les acteurs del paskêye : tertos d' aviè 60 ans, vîs et todi l' air binâjhe :

- * Mantene às lokes : li patrone do câbaret ; elle est veve.
- * Zande às poyes : ene pratike, maryî avou Merance.
- * Merance dal viole : li feme da Zande.
- * Tur Finfrexh : camaeråde do Zande, abitouwé do câbaret.
- * Fifine às boubounes : el feme do Tur.
- * Li Nawe : li canlete do vijaedje, fel amateur di peket, vî djonne ome.
- * Nesse li banslî : on djouweu d' cwâtes, vî djonne ome.
- * Djan Bas-cou : on pô waire baltrijheu, mins fel djouweu d' coyon.
- * Alice d' emon Gueugueu : el feme da Djan.

Li sinne si passe dins on ptit câbaret d' vijaedje (come a Sâvnire dilé Djiblou). Li patrone, Mantene est padrî l' contwer. Elle acheve di stoide les sacwants veres k' ele vént di spâmer. A ene tauve, gn a deus pratikes, li Zande et l' Tur, ki sont ki boevnut on vere di bire tot dvizant d' ene sôre et d' l' ôte.

Pîce d' èn ake avou 11 sinnes, sicrîte pa Jacques Desmet po les aprindisses del sicole di walon d' Djiblou. Po-z awè l' tecse, emilez lyi jacky241243@gmail.com

Gn a pont d' djustice !

I. Firmin n' a måy sitî foirt crås ;
On n' pout nén dire k' i fwait del crâxhe ;
On dit k' il est spès come on clâ.
Portant todi l' prumî å batch,
Et la, i magne a s' fé peter,
Aspanse come on tchén d' barakî.
Tot ragaloufe, vo l' la guedé.
Mins i passe inte meur et papî.

Et mi k' est si bén comifât,
K' est si rwaitant brâmint des côps,
Di vey zoupler on dmey kerton,
Dji prind do côp troes kilos d' bon.
Gn a pont d' djustice !

II. Arsinne n' est djamây crevé plin ;
I rote todi parey tot droet ;
Mâgré brâmint des pintes di vén,
I n' parexhe nén esse on pinte.
I fwait tchaeke djoû totes les tchapeles.
Et, s' calote rivé so l' oraye,
I sait boere come cwarante meye omes,
I n' a djamây si ptite tampone.

Et mi k' est si bén comifât,
Ki n' boet k' do noer cafè bén tchôd,
Dji prind ene tchike di permission
Ddja rén k' a ôre potchî l' boutchon.
Gn a pont d' djustice !

III. Zidôre a tos les liârd k' i vout ;
End a toplin ; c' e-st on pezant ;
I n' doet nén rwaitî a on sô
Mins n' a djamây wangnî on franc.
Dispoy si nexhance, est draené.
Nou mantche d' usteye, i n' a cassé.
N' a djamây raetchî dins ses mwins.
C' e-st ene payasse k' a Bén l' moyén.

Et mi k' est si bén comifât,
K' a do coraedje ostant k' on tchvâ,
Dji so todi dins les mizeres.
On n' m' a leyî k' mes ouys po braire.
Gn a pont d' djustice !

Pårti

Pårtaedjî !
Passer eshonne,
Houte des mâs.
Ådla des nûlêyes,
On sourdant potchrè foû d' tere,
I rapairirè les paxhis,
I tchantrè dins les bwès.
Li coleûr d' èn airdiè
Nos ratind al croejhlêye.
Ådla, k' i n' a k' do noer,
Nos rtrovrans nos plaijhîs.

Dimwin racontrè
Ki ns estans
Rapâjhîs !

*Jacques Desmet, divins
« Mexhons », 2025*

IV. Armand n' est nén nimpôrtu kî ;
Il a des soçons tocosté,
Todi astok dilé ene sakî.
Et portant i n' est k' metchansté.
Capâbe di tot, i n' a pont d' cour.
C' e-st on prôpe a rén, on voleu.
Mins, va, gn ârè brâmint del djin
A l' shuve li djoû di s'-t etermint.

Et mi k' est si bén comifât
– A nolu, dj' n' a måy pont fwait d' mâ –
Dji m' va todi dins l' droet do djeu ;
Mins dandjreus ki dj' mourrè tot seu.
Gn a pont d' djustice !

V. Mins mi k' est si bén comifât,
Ene miete trop crås, et radmint plin,
Dji m' frè vireus, vâren, bracnâd,
Mâfiyant, demon, canaye. Et dmwin,
Dji srè minisse,
Et del djustice !

*Bruno Marée, e moes
d' awousse 1999, po ene
tchanson tchantêye pa tLéon
Collignon ; li rfondaedje a fwait
piede sacwantès rimes.*

Viyès tecnikes

On towe li coshet

C' est ene sinne do vicaedje did dinlins, ki bråmint des waloneus ont dedja scrît dsu. Dji m' vos va dire mes sovances di kimint k' ça s' passéve a Djimbe.

Dins nos viyaedjes lon did tot, gn ayeut ene sinne foirt ancyinne ki rivneut tot ls ans avou l' fén d' l' ivier, bén dvant Påke. C' esteut l' djoû d' touwer l' coshet.

Vla bén ene pratike k' on veyeut foirt sovint dins nosse payis. Les djns n' estént nén foirt ritches et il avént insi l' ocâzion di magnî del boune tchâ a bonmartchî.

Gâter nosse pourcea

Tot l' ivier, li brâve coshet del famille esteut gâté. On lyi dnéve a magnî deus côps par djoû, ene boune cabolêye avou ossu les restants di rpas. I fât sawè ki l' coshet rshonne foirt âs djins, et k' i n' est nén mâlâjhey po magnî. I magne did tot et il inme bén tot.

On l' va don leyî groxhî troes u cwate moes â long, po k' il arive a 100 u 120 kilos.

Nosse famille shuveut naturel-mint ciste abitude la, ey ele rindeut ki l' biesse arive â pwès k' on-z a dit. A ç' moumint la, on tcheyeut dacoird so ene date avou èn ome capâbe et k' ayeut l' abitude di touwer et discôper nosse bele biesse.

Divant l' arivêye di nost ome di mestî, ttafwait esteut presse :

li fier po broûler les poys, li coide po lyi tni ene pate di drî po k' i n' fote nén l' camp, li schâle po l' pinde durant vint-cwate eures po k' i rafroedixhe divant d' el discôper li londmwin.

Li grand djoû

Li grand djoû e-st arivé. Li coshet est moenné dins l' cou di dvant. I gueuyive di tinzintins, ca dazâr k' i sinteut bén çou k' il aléve divni. Arivé a l' boune plaeece, on lyi tapéve on bon côp d' mayoke sol tiesse et i schoyent a tere directumint. Do côp après, on l' singnive â cour et on ramasséve tot s' sonk, k' aléve siervi a fé des boudins.

Paraprès, on lyi va broûler tos les poys divant d' el raezer come â bârbî.

Après, on lyi va drovi l' vinte po rtirer tos les boyeas. Pu, on

l' va pinde so ene schâle po l' leyi rafroedi.

Kitaeyaedje et wårdaedje

Li discôpaedje des beas bokets d' tchâ si frè li sordlondmwin. On metrè les djambons et les beas bokets â saloe avou les bagues di crâs lård.

Avou les mwais bokets, on va fé do pâsté, del tiesse presséve et des sâcisses.

Çou ki n' aléve nén â saloe u bén â setchixhoe [séchoir] esteut magnî a rletche-doet dins les djoû ki shujhént. Ca i gn ayeut nin co bråmint des frigos – et co moens d' edjaloos [congélateurs] – di ç' tins la. Dji vs cåze des anêyes 1950-60.

Après kékes samwinnes â saloe, les djambons et les bagues di lård estént pindous â plafond del coujhene, toprès del sitouve, eyu çk' i gn ayeut del setche et tchôde air.

Lontins â long, les djins d' viyaedje avént insi ene tchâ d' boune cwâlitè, come on n' è trouve pupont â djoû d' enute.

Gaston Wilvers, âs scoles di Bive (scole pâzès scolís) li 25 di nôvimbe 2025.

<==
wåmaedje
avou do strin

==> dimeye
carcasse

Novea live e walon

Ene niût d' tos les diâles

C' est ene novele sicrîte pa Anne Blampain, ey eplaideye pal Federâcion Walonreye-Brussele.

Elle a rezhou come pitit livret pol campagne «Araedje po lére» (*Fureur de lire*) l' an 2025.

Tinme

Li tinme del novele n' a måy sitî aboirdé e walon.

I s' adjixh d' èn ekipaedje di troes maréns d' on batea âs vweles, et ki l' captinne, c' est ene comere. Les deus ôtes, gn a on valet ey ene bâshele.

I naiveynut dilé l' Moritanreye, et resconternut... i n' sepnut nén trop cwè. Voci leu prumî discovraedje :

Aprume, i gn a yeu ene sôre di fwebe bruteymint ki Mardjo, k' esteut al rowe, s' a dmandé kimint k' ele l' aveut savou etinde, adon ki l' vint chîléve eyet ki l' batea lyi sketéve les orayes tchaeke côp k' ele li leyive taper dins les wagues.

El bruteymint a romincî on côp, deus côps... I divneut pus foirt. Mardjo esteut ddja dins les bateas âs vweles dispu lontins mins ele n' aveut nén co etindou çoula.

Adon, elle a prindou l' gros fâre electrike k' esteut-st a tapêye, et l' a pormoenné sol mer alintoû do batea : rén !

Tot d' on côp, l' adviertance a fwait «titt». Mitchî et Tanteche, les deus aspaleus, ki doirmént, ont rezhou dewôr, sins minme s'abiyî, télmint k' il avént peu.

- L' adviertance [alarme] n' a nén fwait «titt», elle a fwait «tîtt»; c' est don on gros pexhon : gn a do dandjî (p. 3).

Ene miete pus târd :

Metoz vos haernas et purdoz l' canapexhe eyet l' poujhete. Nos estans padzeu ene bindlêye di pexhons.

Il estént co a ranxhner dins les cofes el côp k' on a etindou on grand shofla : «choû-ou» (p. 5).

Ké gros pexhon ?

Les dvizaedjes inte li captinne et ses aidants nos va acsegnî brâmint des cayets so ces gros « pexhons ». la

- Balinnes, k' elle a cryî, l' captinne.

- Les avoz veyou ?

- Nonna, mins dji les a etindou shofler.

- Adon, c' est ptete des catchalots.

- Nonna. Zels, c' est des curieus potets, et foirt malapates. El côp k' i voeynut on batea, i vegnnut tot près po l' erwaitî. Eyet, bén sovint, i l' cabouynut sins fé esprès. Si les biesses ki naedjnut alintoû d' nozôtes serént des catchalots, on âreut ddja yeu èn accidint.

Mins c' est ptete des grands dâfens. Les ptits n' shofelnut nén, mins les grands si-fait. Et i djouwnut voltî âtoû des bateas. (p. 7)

- Et si ç' sereut des rorcals. I mzurnut disca trinte-troes metes. C' est troes côps pus long k' nosse batea. S' i zoupelrênt e l' air et rtchaire so nozôtes, sins manke, i nos

sketrênt a ptits bokets.

- Èn vos è fjhoz nén po les rorcals. End a waire dins les tchôdès mers (p. 11).

Corwaitaedje do walon

Li scrijheuse saye di wârdêre on walon foirt naturel, ki va avou les câzaedjes des djins. Portant, ele doet trover toplin des noveas mots po djâzer di ç' sudjet la. Gn a nou scrijheu e walon k' a måy naivyî so on batea âs vweles do costé del Moritanreye.

Ele sieve voltî des mots d' aplacaedje : barkete di scours [*canot de sauvetage*]; naedjwêre del cawe [*nageoire caudale*].

Cwand gn a nole rujhe di prononçaedje, ele eploye des epronts â francès : plancton, calmâr, fanon, merou, cetacî, catchalot (dj' a rwalnijhî ene miete les deus dierins). Sacwants d' ces mots la (plancton, fanon) sont-st e clintcheyès letes.

Des côps, ele saye di replacî des mots francès pa on mot walon k' a a pô près l' minme sinse : *équipier* => aspaleu ; *banc de poissons* => bindlêye di pexhons ; *à la barre* => al rowe.

Gn a des ôtes egzimpe sol pådje Wikipedia do live.

Çou k' n a d' zûnant [*génial*] po les Wikipedyisses, c' est les racsegnes e walon, come metowes dins l' tecse âdzeu, so les balinnes, catchalots, rorcals u dâfens.

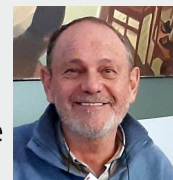
Gn a ddja on bea ârtike sol grand catchalot k' a stî fwait avou des dnêyes da Anne Blampain. Il est metou come ârtike do moes disk' emey avri.

Lucyin Mahin, li 13 di måss 2026.

Teyâte e walon

Ene kimelåde di tos les diâles

Ene pîce da Yvonne Stiernet, djouwêye pal dramatike « Les Echos de la Pierre Bayard » d' Opagne (Derbu [Durbuy]).

Fât ddja do coraedje po trover li pitit hamea d' Opagne, on djoû al nute k' i plouveut a rlaye di bok, et sins mosterevoye. Lacobén k' a Swè [Soy, Erezée], gn a co des brâvès djins po vos acsegnî l' voye (tot waitant tolminme so leu sûtifone).

Les rujhes des djuris

Mins gn a yeu pire li moes di dvant. Cwand les djuris del Cope do rwè¹ ont-st arivé a Wibrin (Oufalijhe), i fjheut claire nute. Ey èn ome come Leyon Hansenne, màgré k' i vént do paysis d' Tchâlerwè, est arotiné às sâles des bateus [concurrents] minme e miermitan d' l' Ârdene. Portant, al rexhowe del pîce, kéne afwaire a Lidje ! Vint cintimètes di nive ey ene brouweur a côper à coutea. Lacobén ki s' feme-tchâfeure, Brigitte Valcke, li novele cwârelresse di l' UCW, n' a nén sogne di moenner.

A Opagne, c' esteut l' djuri do Singlé d' Bwès². Nole rujhe po Dimitri François, on rôleu so totes les voyes, ni po Monique Tireliers, ki cnoxhe l' Ârdene come si taxhe.

Li scrijheuse

Rivnans a nosse pîce. C' est ene ouve da Yvonne Stiernet, di s' no d' comere Yvonne Vanhoven.

Si ome, Emile Stiernet, di s' mestî on gaztî a l' « Adjince Belga », c' esteut ddja on fel

1. Li « Cope do rwè » u « Grand Pris do Rwè Albert prumî », c' est on pris pol teyâte e walon (ossu e picârd ey e gâmès) ki l' djuri fwait l' tou del Walonreye. I date di 1931.

2. Li « Singlé d' Bwès », c' est pol Province do Lussimbork.

sicrijheu di pîces di teyâte e walon. Àresse, si feme li copleve dedja po sacwants pîces. Mins c' esteut brâmint des redjârbaedjes [adaptations].

Cwand Emile a morou, Yvonne a rprins l' gorea, et toirtchî ene setinne [environ 7] di pîces. N-st avou des redjârbaedjes (metans da Christian Derycke). Mins on conte, al boune, deus prôpes sicrijhaedjes : « Fât ploumer l' poye » (li tecse est sol Daegntoele), eyet nosse « Kimelåde di tos les diâles ».

Racourti

Dj' estans e-n on covint po des macherseurs ripinteyes.

Gn a la troes novices, Edite, ene ancyinne tchanteuse, Julia ene ki fjheut do caraté, et Dorine ene ki tneut botike dize ses cotes. Avou ça k' c' est leye li coujhnire (mins ci n' est nén on restaurant troes estoesles !).

Mins, tot à cmince, la èn ome ki mousse catchetmint e covint. C' est Morice, onk ki vént di s' sâver del prijhon d' Lantin.

Deus des seurs s' endè fjhèt mà [le prennent en pitié] ca i dit k'il est enocin did çou k' on l' amete.

Veyanmint ki l' eveke va vni po vey si les novices sont vormint bounes a divni beguenes, i fât muchî l' prijhni.

Cwand on sait ki l' mere abesse a l' beguén pol monsigneur, vos advinroz

âjheymint ki ça va fé ene kimelåde di tos les diâles. Mins avou ene plaijhante fén, come di djusse.

Corwaitaedje

Dins li ptite sâle d' Opagne, gn a nole rujhe po Bén Ôre les acteurs, copuvite ki les macherseurs, et l' efuyî d' prijhon [fuyard] câzèt foirt assez. Fât dire ki c' est tos djonnes acteurs k' avént wangnî li « marcassin d' bwès »³ enawaire.

Des côps on pô trop bas po Monsigneur, ki, lu, c' est èn ome d' âdje. C' est ene pitite miete rujhûle [problématique] ca i doet djouwer li role d' èn amoureux, mins ça passe co Bén avou ses mâves mousseures d' eveke.

Li tecse da Yvonne Stiernet, c' est do peur walon, sins waire di rfrancijhaedjes. Cwand gn a onk ki rexhe, il est rcoridjî djusse après : « des polets, ... des policîs : end a totavâ. »

Çou k' est foirt plaijhant po l' ci k' a ene oraye di foneticyin, c' est d' ôre li prononçaedje do « â » come on l' metè dins les hagnons do Wiccionaire (come l' inglès « hall »). Dji m' end aveu ddja-st abaiti tot rschoûtant les eredjstrumints da René Brialmont (k' esteut d'avâr la) diñs l' antolodjeye « Scrijheus d' Ârdene ». On l' ôt clairmint cial dins des mots come « placârd ».

Lucyin Mahin, li 17 di mâss 2026.

3. Li « Marcassin d' Bwès », c' est l' « Singlé d' Bwès » po les tropes di djonnes del Province do Lussimbork.

Sicrijheu e walon

Eugène Strengnart : mwaisse di scole et tchansonî walon d' on djoû

Cwand c' est k' mi grand-mere vikéve co, ele djâzéve sovint di s' pa k' esteut mwaisse di scole a Fize, on hamtea a ene pixheye di Lidje viè l' couûtchant.

Vicàreye

Il veyà l' djoû il vint di decimbe 1883 et s' dihota-t i dvins ene laide astrapåde d' oto li vintcwate di djulete 1959, moens d' ene anêye divant l' nexhance di m' pere.

Di s' mestî, lu esteut mwaisse di scole. Dji so-st ene miete honteus di brognî parey ki mes colegues so les rabrouxhes des scoleus d' ouy ca, veyoz vs, des scolîs, end aveut disca septante e s' classe. Septante, pinsez vs ! Diâle mi speye, nozôtes ki pile po rclamer des çances, nos divrés aveur a l' idêye k' i n' riçuveut nén ddja des brokes pol tchâfaedje ! Pa, i n' fruzixhént nén po çoula, savoz. Pår ki, di l' ivier, tchaeke sicolî dveut-st aminer ene sokete po li stouve. Vo nos la foû sogne por zels, grâce a Diu.

Nén djâzer walon

Mâlawareuzmint, il aclevéve ses cwatre efants djusse à moumint k' on heréve e l' tiesse des djins k' i n' faleut pus djâzer walon às efants. Iy, li kéne biestreye, çoula !

Çoula fwait ki – la k' dj' arawe, – mi grand-mere n' a måy polou djâzer walon e s' djîsse.

Li djoû k' mi grand-mere – li Bon Diu âye si âme – ala-st a scole li prumî côp, ses camae-râdes el loukît e coisse, pask' ele ni sepeut nén djâzer e walon !

On pô dvant do dhoter, mi pere rashia (come i pout, inte di nozôtes) on rimea e walon k'ele saveut di s' tiesse. C' esteut on poyinme so

l' efant k' fwait ses prumîs pas.

Mâgré k' i fjhéut passer les baguetes às scolîs si rade k' i leyént schiper on mot e walon, çoula ni l' a nén espaitchî do ctoirtchî on djoû sacwantès royes e walon. Pår k' aveut metou so pàs so fotches ene ekipe di fotbale. Lu k' aveut bon do djouwer di l' ôre [orgue] à docsâ tot-estant l' mwaisse del tchantreye del pârotche, i lyi atouméve do rimer totès tchansons. Si minme il estaxhe bon catolike, li curé n' veyeut nén voltî k' les djonnes n' alénxhe nén a vepes. Seur ki çoula n' candjive nén grand tchoi, paret.

Tchance eto k' po si ekipe et nozôtes, il a-st on djoû avou l' front do s' hontyî do djâzer walon po scrire ene tchansonete sol fotbale ki m' matante m' a fwait discovri.

Corwaitaedje del tchanson

Dispoy les prumîs royes on voêt k' n' esteut waire afaiti do scrire e walon. Gn a kécfeye des consounes ki lâkèt (djou[w]jeux), des minmes mots scrîts di diferinnès manires surlon l' plaeece, et des scrijhas foirt droles (c'est s'te-waré, « n'est » e l' plaeece di « 'nnè »).

D' on côp d' ouy, come divins l' paskeye sol dissidjmint d' Wîne¹, li cawete « -ons » mostere k' on-z a-st a fé avou do walon del Hesbaye.

Li picure ki m' a l' pus ewaeré,

1. I s' adjixh d' on vî tecse e walon di 1663, la k' on moenne di Lidje esteut a Wîne [Vienne] e l' Otriche, cwand les Trouks [Turcs] sayît d' prinde li veye. Les rimes mostrèt on prononçaedje di l' oyon [phonème] AN/ON avou « on » (« Otomon » po « Otoman »).

c' est l' rime « tereigne » et « ri-teigne » (à l' indicatif) k' on divreut nén trover foû des Fagnes.

On pout ossu rilever sacwants uzaedjes di croejhete k' on n' voêt nén sovint dvins les scrijhaedjes : « N'a nouk à li prind' » (gn a nouk po l' bate), « Li meyeux d'zel, vos n'el'sari dire » (vos n' sâriz dire kî k' est l' meyeu inte di zels) ; « N'a nin djoyeux pus binamé Et qui travaille des pids comme d'el' tiesse. » (Gn a nén onk k' est si djoyeus et binamé).

Motlî

Po-z acsegnî li reyalité do fotbale, i va sortot pexhî dvins les epronts inglès do francès (choter, corner, dribler)².

On pout tolminme rilever « alondje » e sinse di « sprine » [sprint] et « prumire » avou on sinse nén foirt clair (li prumire mitan, e prumî ?).

David Blaude, li 27 di fevrî 2026

2. Li motlî do fotbale e walon est bôré d' epronts a l' inglès. Houte des cis dedja cités, gn a : gôl, kêpe, referé, linesmane, bak, alf, hense (hèn's'), opseyte, penalti, match, derbi, poule (rîlêye d' ekipes dins ene cope). I sont rprins insi dins l' motî d' Bastogne da Michel Francard et dins l' bâze di dnêyes di l' Ârdene nonrece da Lucien Mahin, k' els a oyow co traze côps come djouweu dins les anêyes 1960-70, del boke di waloncâzants.

Mins gn a eto des mots tipikes k' ont skepyî e walon : coixheu, piter, tchandeale, marker, pârteye (estô d' « match »), dins ses pietches [dans ses perches, dans le but]. « corner » a pacô divnou « corne ».

Et des noûmots come « gayole » (gôl), « egayoler » (marker on gôl).

Waloneu revoye

Djozewal est revoye

I nos aveut co evoyî les pinsêyes di Lawo-Tseu e-n imådjes la nén si lontins k' ça. Mins l' âdje esteut la. Il est evoye ritrover les ôtes sipiroutîs di l' ôte costé del toele – s' end a onk, todi.

Dji vos va rmete vaici sacwants bokets d' ene otobiografeye k' il aveut scrît po ene rawete a m' live « Vera », k' i nd aveut dessiné l' coviete ey eto tos les personaedjes.

I vna å monde li 15 di djulete 1936 a Åjhô. E 1944-1945, a l' sicole, i pârtit s' banc avou Lambil, li ci ki, pus târd, va dessiner « *Les Tuniques Bleues* ».

E 1950, il est pûni po l' prumî côp po-z awè tchanté e walon.

Come gatzî et dessineu

Il àrè s' diplôme di gatzî e 1957. Mins dedja e 1954 – a 18 ans, dabôrd – il cmince a dessiner dissu l' actouwalité et l' politike. Ses desséns parexhront dins les rlomêyès gazetes di Brussele, mins on ls eplaide ossu foû del Beldjike.

Il est minme ricnoxhou come mwaisse dessineu d' baltrêyes [*dessinateur humoristique*] e l' France, et ses desséns faiynut l' toû do payis. Termetant, i boute al BRT la k' i dessene e direk.

E 1960, i scrît on live so Louis Armstrong et redjârber des romans classikes, ki pasnut come fouytons dins les gazetes.

Mins li copete di s' rilomêye, ci serè e 1961, la k' i va mete dissu pî deus societés avou Franquin, Morris, Peyo, Roba, Tillieux et Will, tos les grands dessineus d' amon Dupuis. Mins tchaeconk vout bouter lu tot seu, et, disbâtchî, l' an 1970, Djozé candje di mestî, et divni livrî [*libraire*] a Djiblou.

A Tcheyou, dicâçtant « Titôrvå » (2011)

Come waloneu

E 1995, i rescontere Lorint Hendschel k' est prof às scoles di walon des Relîs Namurwès. Il edâme l' enimådjaedje di s' roman e walon « So l' anuti ». L' istwere lyi plait tant k' i ndè va rdessiner ene prumire shûte « L' avesprêye », pu ene deujhinme, « L' Avesprêye tcheyowe, i fwait tot noer », et pu co ene troejhinme « Et l' nute s' a stindou ».

I rtrouvè Lorint come prof di rfondou å Noû Lovén (2000-2003).

E 2000, il enonde li prumire gazete éndjolie e walon, k' i lome RABULèts. C' est on pî d' nez al divize des Cayés walons, « waire mins bon », avou l' dessén d' ene passete. Les raboulets, c' est djustumint çou ki n' a nén passé dins les raidjes del boultrepe po fé del farene – do bon.

E 2007, i plonke dins èn ovraedje di tos les diåles : on fime d' imådjes di 30 minutes avou s' personaedje, Noersipene, on lurson moussî a djin. Ci serè l' prumî fime d' imådjes atuzlé e walon. On l' sait co

rwaitî so « VoBuze ». Àresse, c' est lu k' a-st edvinté ci noûmot la, VoBuze po Youtube.

Pol Rantoele

Al shûte des scoles do Noû-Lovén, i mousse e l' soce « Li Rantoele ». Di 2003 a 2005, il serè mwaisse sicrijheu del gazete, et s' dessiner les covietes. C' est sovint ene djonne kimere nén foirt rafûlêye, avou on cok dilé leye. L' uzance si porshurè a pârti d' 2007, avou mi come mwaisse sicrijheu del gazete, disk' e 2017.

So tote cisse termene la, et co après – disk' e 2025 – dji vons bouter eshonne po rexhe des bindes d' imådjes avou les tecses e rfondou.

Po cmincî, c' est so les idêyes di grands scrijheus et filozofes (Nietzsche, Choderlos de Laclos, Machiavel, Max Stirner, Lawo-Tseu et Shakbar).

Sol minme tins, Djozé rwalonijhe des pordjets k' il aveut dins les ridants do tins k' il ovrève avou les spiroutîs. ome « Walatlantide », ene ficcion a môde des anêyes 1960 po critiker les dictateurs nonne-amerikins.

Èn ôte di ses plaijhis, c' esteut d' raconter e-n imådjes ses passaedjes a l' ospitâ: les deus « Gama-coûte » (médiaedje do cervea às rais gama), ses pires å rnos, si Accidint des Ecdûts do Cervea [AVC].

N a co si télmint a dire, mins dji so-st a stok.

Lucyin Mahin, li 18 di mæss 2026

Fiesse às lingaedjes walons 2026. Pol programe, loukîz so leu waibe : <https://falw.be/>

* Bate di noûmots : evoyîz vos propôzucions (nén dpus d' 10, sol tinme des ârts vicants u foû tinme) divant li 20 d' avri a : langues.regionales@cfwb.be

* Maraton d' lijhaedje (lére sins rla) : do 11 à 30 d' avri : trovez ene bibioteke di vosse payis.

* Fiesse-raploû : semdi 30 di may, à « B3 », 1, plaeece des ârts, a Lidje.

Ådvins (II)

Touwer l' pourcea (Gaston Wilvers)	p. 13
Niût às gros pexhons (live Anne Blampain) ...	p. 14
Yvonne Stiernet å teyâte a Opagne	p. 15
Grand-pere sicrijheu e walon (David Blaude)	p. 16
Po rinde bon dvwer a José Schoovaerts	p. 17
Fiesse às lingaedjes walons 2026	p. 17
Crakes (Christian Thirion)	p. 18
Sol Daegntoele	p. 18
Lawo-Tseu (José Schoovaerts)	p. 19
Strimaedje di « Cwate paskeyes »	p. 20

Crakes

Ritrovez l' mwaisse modêye so Wikisourd : [http://wa.wikisource.org/wiki/Oteur:Christian Thirion](http://wa.wikisource.org/wiki/Oteur:Christian_Thirion)

Dispierté

- Avou kibén d' femes ass dedja doirmou, Djôzef ?
- N' a k' twè m' binamêye... Avou les ôtes, dji dmanêve dispierté.

Loto

- Mi feme m' a dmandé çou k' dji freu si ele wangnive å loto.
- A ?
- Dji lyi a dit k' dji prindreu l' mitan et ki dj' endireu bén mon les...
- Et...
- Ele m' a dné 5 uros bon k' ele end aveut wangnî 10.

Ene pitite andje

Li grand-mere : Ké mamêye pitite andje ki vola, vosse fi. Aprume e s' lét et s' ni bodje-t i dedja pus.

Li feye : Awè, c' est tot l' portait di s' popa.

Nén d' acoid

Djan : Cwè çki c' est, totes ces gretes la ?

Fernand : Dj' a-st eteré m' bele-mere, paret.

Djan : Et cwè ?

Fernand : Bin ele n' esteut nén d' acoid.

Christian Thirion, li 17 di mæss 2026

Eco des waloneu-se-s revoyes

Loukîz sol Wikipedia walon a « 2026 »

Waibes waloncázantes**L' Aberteke**

<http://aberteke.walon.org>

Videos : Teyâte a Opagne. Sol pådje e francès : sovnis des scolaedjes do waeyéntins 2025 ; saye d' on ptit cours di walon (Laurence Simon).

L' eciclopedeye Wikipedia

aveut 12.913 ârtikes å 21 di mæss 2026.

<http://wa.wikipedia.org>.

Wiccioneaire

<http://wa.wiktionary.org>

N aveut 37.128 pådjes å 21 di mæss 2026, inte di zeles, 32.183 fok pol walon. Li diférance, c' est des mots di ds ôtes lingaedjes, respplikés e walon.

Wikisourd

<https://wa.wikisource.org/>

Dipus d' meye (1000) ouves e walon dins totes les ortografeyes. Metous dierinnmint : Les ptits ârtikes da Lucyin Mahin dins l' lete toûnrece [Newsletter] « Arduina ».

DTW

Diccionaire di tot l' walon : <https://dtw.walon.org/>.

Å 21 di mæss 2026, gn av 38.882 intrêyes.

Berdelaedjes

<http://berdelaedje.walon.org/>

bates di dvizes avou les Walons del Wisconsin ; raploû so li scrijhaedje e Feller po ene novele sicoleuse (ås S5-S6 di Sâcere / Casbour) ; dimande di mots, rifondaedje.

VoBuze (Youtube)

Tchinne Lucyin Mahin

<http://youtube.com/@mahinlucien>

Pays condruze et walon

Djâspinreye Fesbok foirt ovrante [active]

Li bijhe et l' solea

<https://atlas.limsi.fr/?tab=be>

Noveas ponts : Telin, Fexhe, Arniye

Muzêye do Pârlaedje

<https://www.museedelaparole.be/>

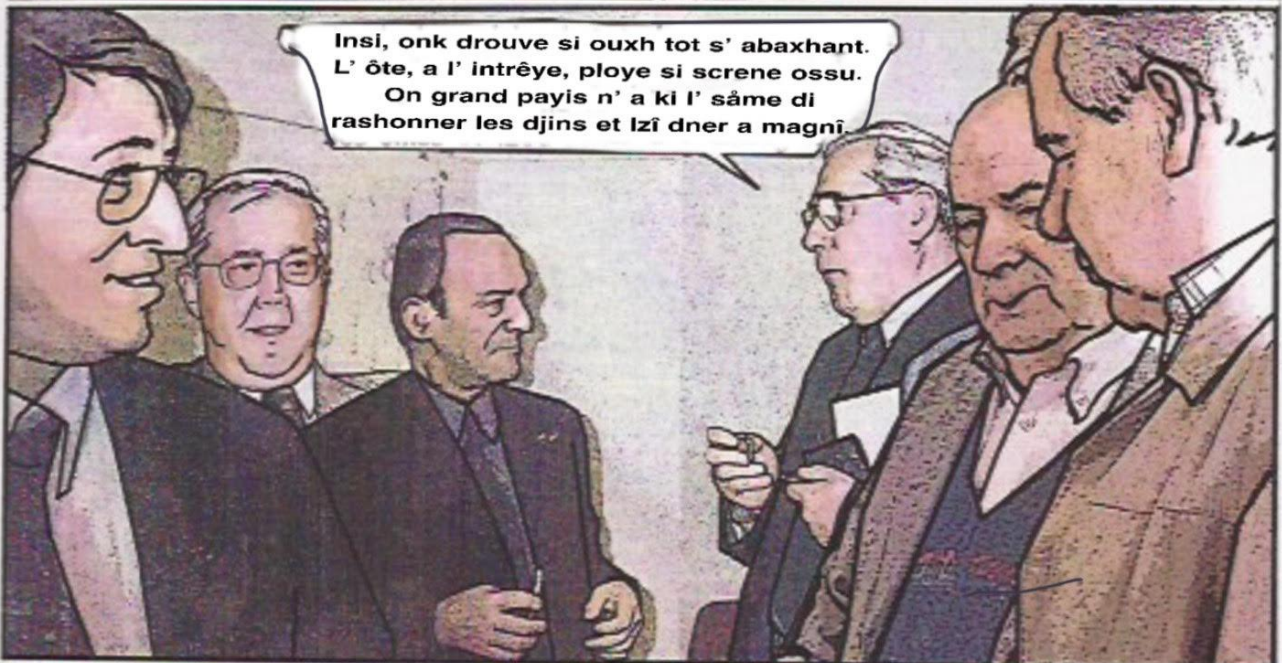
Amon Lorint

<https://amonlorint.wordpress.com/>

Ezès kékès Rantoeles ki vnèt, Djozé Schoovaerts nos va fé tuzer avou des pinsêyes da Lawo-Tseu, rimetowes e walon. Avou ça ki, les persounaedjes k' esinnut l' cayet, vos les ricnoxhroz kécfeye bén.

Dijhoz mu cwè, vos. Lawo-Tseu

imâdjes et
ratournaedje : Djozé

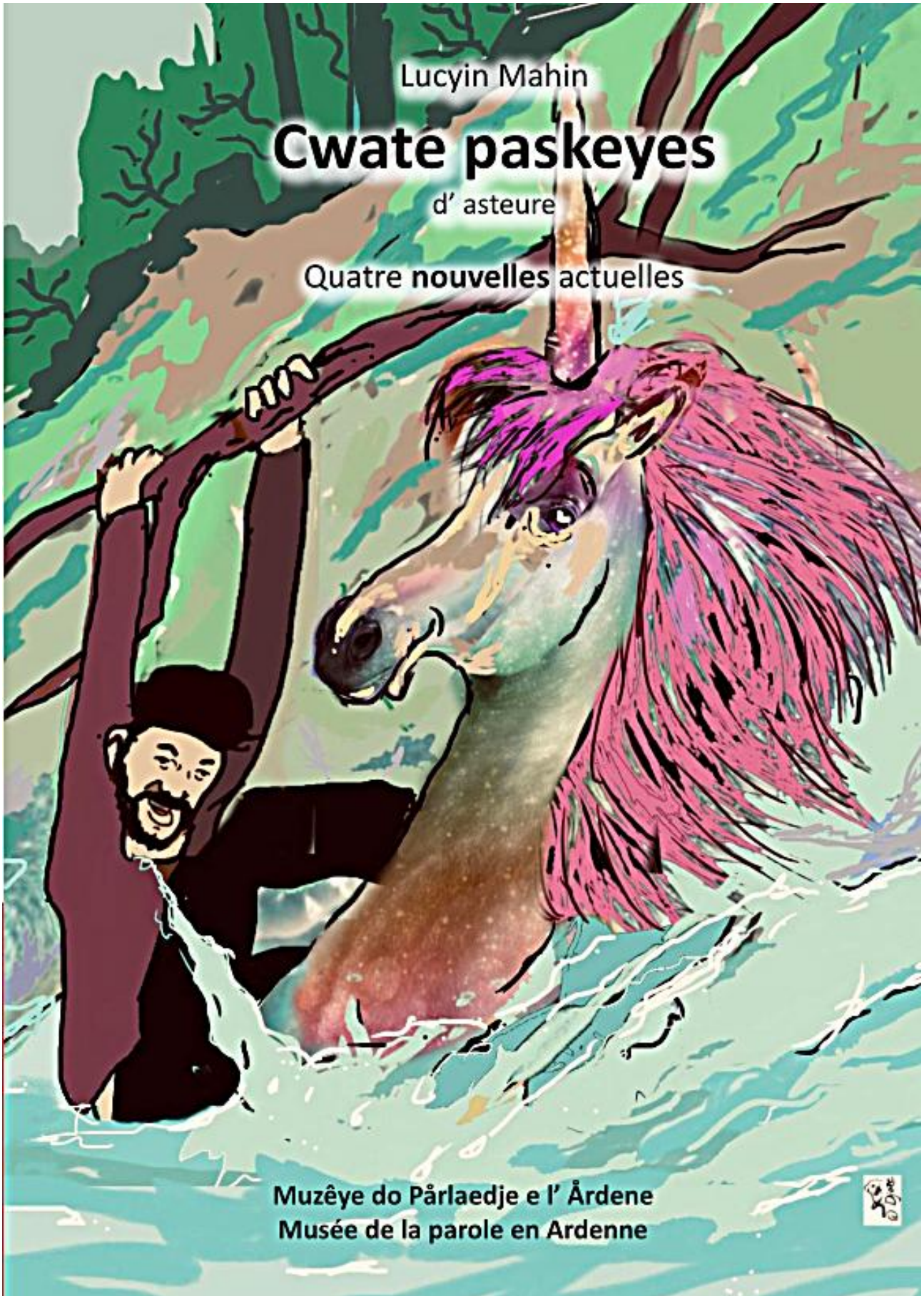

Lucyin Mahin

Cwate paskeyes

d'asteure

Quatre nouvelles actuelles

Muzêye do Pârlaedje e l' Ârdene
Musée de la parole en Ardenne

**Bénvowe à strimaedje do live li semdi 18 d' avri al
Mâjhon Languillier, plaèce Languillier, 1 a Djedene, a 2
eures di l' après-nonne**